

מבוא לתורת המספרים (104157)

אביב 2024

רשימות תרגולים

אלן סורני

הרשימות עודכנו לאחרונה בתאריך ה-29 ביוני 2024

תוכן העניינים

2	1	תרגול 3 - שימושים בפריקות יחידה
2	1.1	תזכורת
2	1.2	תרגילים
6	2	תרגול 4 - עוד פריקות יחידה, וחשבון מודולרי

סימונים

- $\mathbb{N} = \{0, 1, 2, \dots\}$ אוסף המספרים הטבעיים.

- $\mathbb{N}_+ = \{1, 2, 3, \dots\}$ אוסף המספרים הטבעיים החיוביים (כלומר, לא כולל אפס).

- $[n] = \{1, \dots, n\}$

- $\lfloor x \rfloor$ המספר הכי גדול שקטן או שווה ל- $x \in \mathbb{R}$.

- $\lceil x \rceil$ המספר הכי קטן שגדול או שווה ל- x .

-

$$\gcd(a_1, \dots, a_n)$$

$$\text{lcm}(a_1, \dots, a_n)$$

בהתאמה, המחלק המשותף הגדול ביותר של המספרים a_1, \dots, a_n , והכפולה המשותפת המינימלית שלהם.

פרק 1

תרגול 3 - שימושים בפריקות יחידה

1.1 תזכורת

הגדרה 1.1.1. יהי $n \in \mathbb{N}_+$ נגדיר

1. $\nu(n) := \sum_{d|n} 1$ זה מספר המחלקים של n .

2. $\sigma(n) := \sum_{d|n} d$ זה סכום המחלקים של n .

3.

$$\varphi(n) := \sum_{\substack{\gcd(d,n)=1 \\ 1 < d < n}} 1$$

זה מספר המספרים הטבעיים שקטנים מ- n וזרים לו. זאת נקראת פונקציית אוילר (Euler totient function).

4. $\pi(n)$ מספר האיברים הראשוניים הקטנים או שווים ל- n . זאת נקראת פונקציית המספרים הראשוניים (prime-counting function).

5.

$$\mu(n) = \begin{cases} (-1)^\ell & \forall p \text{ prime} : p^2 \nmid n \\ 0 & \text{otherwise} \end{cases}$$

כאשר ℓ מספר הראשוניים שמחלקים את n . זאת נקראת פונקציית מביוס (Möbius function).

1.2 תרגילים

תרגיל 1.1 (פרק 2, תרגיל 7). הסיקו מתרגיל 6 כי

$$\text{ord}_p(n!) \leq \frac{n}{p-1}$$

וכי

$$\sqrt[n]{n!} \leq \prod_{p|n!} p^{1/(p-1)}$$

פתרון. לפי תרגיל 6 מהתרגול הקודם,

$$\text{ord}_p(n!) = \sum_{k=1}^{\infty} \left\lfloor \frac{n}{p^k} \right\rfloor$$

נקבל כי

$$\begin{aligned} \text{ord}_p(n!) &\leq \sum_{k=1}^{\infty} \frac{n}{p^k} \\ &= n \sum_{k=1}^{\infty} \left(\frac{1}{p}\right)^k \end{aligned}$$

וכיוון ש- $p \in \mathbb{N}_+$ ראשוני מתקיים $\left| \frac{1}{p} \right| < 1$. מסכום סדרה הנדסית נקבל כי

$$\begin{aligned} \sum_{k=1}^{\infty} \left(\frac{1}{p} \right)^k &= \frac{1 - \left(1 - \frac{1}{p} \right)}{1 - \frac{1}{p}} - 1 \\ &= \frac{\frac{1}{p}}{1 - \frac{1}{p}} \\ &= \frac{1}{p-1} \end{aligned}$$

ולכן

$$\text{ord}_p(n!) \leq \frac{n}{p-1}$$

אז מתקיים גם

$$\begin{aligned} n! &= \prod_{\substack{p|n \\ p \text{ prime}}} p^{\text{ord}_p(n!)} \\ &\leq \prod_{\substack{p|n \\ p \text{ prime}}} p^{\frac{n}{p-1}} \\ &\leq \prod_{p|n} p^{\frac{n}{p-1}} \\ &= \left(\prod_{p|n} p^{\frac{1}{p-1}} \right)^n \end{aligned}$$

ולכן

$$\sqrt[n]{n!} \leq \prod_{p|n} p^{\frac{1}{p-1}}$$

כנדרש.

תרגיל 1.2 (פרק 2, תרגיל 8). השתמשו בתוצאת התרגיל הקודם כדי להראות שיש אינסוף ראשוניים. רמז: הראו קודם שמתקיים $(n!)^2 \geq n^n$ לכל $n \in \mathbb{N}_+$.

פתרון. ראשית, נראה כי $(n!)^2 \geq n^n$ לכל $n \in \mathbb{N}_+$ מתקיים

$$\begin{aligned} n! &= \prod_{k=0}^{n-1} (k+1) \\ n! &= \prod_{k=0}^{n-1} (n-k) \end{aligned}$$

ולכן

$$(n!)^2 = \prod_{k=0}^{n-1} (k+1)(n-k)$$

נראה כי הגורמים הנסכמים גדולים או שווים ל- n . כאשר $k=0$ מתקיים $(k+1)(n-k) = n$. כאשר $0 < k \leq \frac{n}{2}$ מתקיים $n-k \geq \frac{n}{2}$ ואז

$$(k+1)(n-k) \geq \frac{(k+1)n}{2} \geq \frac{2n}{2} = n$$

כאשר $n-1 < k < \frac{n}{2}$ נקבל כי $n-k \geq 2$ ולכן

$$(k+1)(n-k) > 2 \cdot \frac{n}{2} = n$$

כאשר $k = n - 1$ נקבל

$$(k+1)(n-k) = (n-1+1) \cdot (n-n+1) = n \cdot 1 = n$$

לכן $(n!)^2 \geq \prod_{k=0}^{n-1} n = n^n$ כנדרש.
כעת, מהוכחת הסעיף הקודם ניתן לראות כי

$$\sqrt[n]{n!} \leq \prod_{\substack{p|n! \\ p \text{ prime}}} p^{\frac{1}{p-1}}$$

ואם נראה שאגף שמאל לאינסוף נקבל שגם אגף ימין שואף לאינסוף, ובפרט שיש אינסוף ראשוניים.
אכן, מכך שמתקיים $(n!)^2 \geq n^n$ נובע כי $\sqrt[n]{n!} \geq \sqrt{n}$ ולכן $\lim_{n \rightarrow \infty} \sqrt[n]{n!} = \infty$.

תרגיל 1.3 (פרק 2, תרגיל 15). הראו כי

(א) לכל $n \in \mathbb{N}_+$ מתקיים

$$\sum_{d|n} \mu(n/d) \nu(d) = 1$$

(ב) לכל $n \in \mathbb{N}_+$ מתקיים

$$\sum_{d|n} \mu(n/d) \sigma(d) = n$$

פתרון. ראשית נזכיר כי

$$(f * g)(n) := \sum_{d|n} f(d) g\left(\frac{n}{d}\right)$$

לכל $f, g: \mathbb{N}_+ \rightarrow \mathbb{C}$, וכי ראינו שלכל f כנ"ל מתקיים $f = (f * 1) * \mu$.

(א) מתקיים

$$\sum_{d|n} \mu(n/d) \nu(d) = (\nu * \mu)(n)$$

ונשים לב כי

$$\nu(n) = \sum_{d|n} 1 = (1 * 1)(n)$$

אז

$$(\nu * \mu)(n) = (1 * 1 * \mu)(n) = 1(n) = 1$$

כנדרש.

(ב) מתקיים

$$\sum_{d|n} \mu(n/d) \sigma(d) = (\sigma * \mu)(n)$$

ונשים לב כי

$$\sigma(n) = \sum_{d|n} d = (\text{Id}_{\mathbb{N}_+} * 1)(n)$$

אז

$$(\sigma * \mu)(n) = (\text{Id}_{\mathbb{N}_+} * 1 * \mu)(n) = \text{Id}_{\mathbb{N}_+}(n) = n$$

כנדרש.

תרגיל 1.4 (פרק 2, תרגיל 16). הראו כי $\nu(n)$ איזווגי אם ורק אם n ריבוע.

פתרון. נכתוב $n = \prod_{i \in [k]} p_i^{r_i}$. ראינו כי אז

$$\nu(n) = \prod_{i \in [k]} (r_i + 1)$$

מספר זה איזווגי אם ורק אם כל ה- r_i זוגיים, מה שמתקיים אם ורק אם n ריבוע.

תרגיל 1.5 (פרק 2, תרגיל 16). הראו כי $\sigma(n)$ אי זוגי אם ורק אם n ריבוע או ריבוע כפול 2.

פתרון.

תרגיל 1.6 (פרק 2, תרגיל 18). הראו כי

$$\forall m, n \in \mathbb{N}_+ : \varphi(n) \varphi(m) = \varphi(\gcd(n, m)) \varphi(\text{lcm}(n, m))$$

פתרון. נזכיר כי עבור $x = p_1^{a_1} \cdot \dots \cdot p_\ell^{a_\ell}$ מתקיים באופן כללי

$$\varphi(x) = x \prod_{k \in [\ell]} \left(1 - \frac{1}{p_k}\right)$$

יהיו

$$n = \left(\prod_{i \in [k]} p_i^{\alpha_i} \right) \left(\prod_{i \in [\ell]} q_i^{r_i} \right)$$

$$m = \left(\prod_{i \in [k]} p_i^{\beta_i} \right) \left(\prod_{i \in [\tilde{\ell}]} \tilde{q}_i^{s_i} \right)$$

הפירוקים של n, m לראשוניים, כאשר p_1, \dots, p_k הראשוניים שמחלקים גם את n וגם את m אז

$$\varphi(n) = n \left(\prod_{i \in [k]} \left(1 - \frac{1}{p_i}\right) \right) \left(\prod_{i \in [\ell]} \left(1 - \frac{1}{q_i}\right) \right)$$

$$\varphi(m) = m \left(\prod_{i \in [k]} \left(1 - \frac{1}{p_i}\right) \right) \left(\prod_{i \in [\tilde{\ell}]} \left(1 - \frac{1}{\tilde{q}_i}\right) \right)$$

$$\varphi(\gcd(n, m)) = \gcd(n, m) \prod_{i \in [k]} \left(1 - \frac{1}{p_i}\right)$$

$$\varphi(\text{lcm}(n, m)) = \text{lcm}(n, m) \left(\prod_{i \in [k]} \left(1 - \frac{1}{p_i}\right) \right) \left(\prod_{i \in [\ell]} \left(1 - \frac{1}{q_i}\right) \right) \left(\prod_{i \in [\tilde{\ell}]} \left(1 - \frac{1}{\tilde{q}_i}\right) \right)$$

וכיוון ש- $\gcd(n, m) \text{lcm}(n, m) = nm$ נקבל כי

$$\varphi(n) \varphi(m) = \varphi(\gcd(n, m)) \varphi(\text{lcm}(n, m))$$

כנדרש.

פרק 2

תרגול 4 - עוד פריקות יחידה, וחשבון מודולרי

תרגיל 2.1 (פרק 2, תרגיל 19). הראו כי

$$\forall m, n \in \mathbb{N}_+ : \varphi(mn) \varphi(\gcd(m, n)) = \gcd(m, n) \varphi(m) \varphi(n)$$

פתרון. כיוון שראשוני מחלק את mn אם ורק אם הוא מחלק את $\text{lcm}(m, n)$, נקבל כי

$$\begin{aligned} \frac{\varphi(mn)}{mn} &= \prod_{\substack{p|mn \\ p \text{ prime}}} \left(1 - \frac{1}{p}\right) \\ &= \prod_{\substack{p|\text{lcm}(m, n) \\ p \text{ prime}}} \left(1 - \frac{1}{p}\right) \\ &= \frac{\varphi(\text{lcm}(m, n))}{\text{lcm}(m, n)}. \end{aligned}$$

נקבל כי

$$\begin{aligned} \varphi(mn) &= \frac{mn}{\text{lcm}(m, n)} \cdot \varphi(\text{lcm}(m, n)) \\ &= \gcd(m, n) \varphi(\text{lcm}(m, n)). \end{aligned}$$

לכן

$$\begin{aligned} \varphi(mn) \varphi(\gcd(m, n)) &= \gcd(m, n) \varphi(\text{lcm}(m, n)) \varphi(\gcd(m, n)) \\ &= \gcd(m, n) \varphi(m) \varphi(n) \end{aligned}$$

כאשר בשוויון השני השתמשנו בתרגיל הקודם.

תרגיל 2.2 (פרק 2, תרגיל 20). הראו כי

$$\prod_{d|n} d = n^{\nu(n)/2}$$

היעזרו בעובדה הבאה: $\nu(n)$ אי־זוגי אם ורק אם n ריבוע.

פתרון. יהי $n = \prod_{i \in [k]} p_i^{r_i}$ פירוק של n לראשוניים. נניח ראשית כי $n = m^2$ עבור $m \in \mathbb{N}_+$. מתקיים

$$n^{\nu(n)/2} = (m^2)^{\nu(n)/2} = m^{\nu(n)}$$

אז

$$\text{ord}_{p_i} \left(n^{\nu(n)/2} \right) = \nu(n) \cdot \text{ord}_{p_i}(m)$$

ולכן די להראות כי

$$\text{ord}_{p_i} \left(\prod_{d|n} d \right) = \nu(n) \cdot \text{ord}_{p_i}(m)$$

כיוון ש- $m^2 = n$, מתקיים $\text{ord}_{p_i}(n) = 2 \text{ord}_{p_i}(m)$, לכן $\text{ord}_{p_i}(m) = \frac{\text{ord}_{p_i}(n)}{2}$. לכן די להוכיח כי

$$\text{ord}_{p_i} \left(\prod_{d|n} d \right) = \frac{\nu(n) \cdot \text{ord}_{p_i}(n)}{2}$$

אם n אינו ריבוע, $\nu(n)$ זוגי, ואז $\nu(n)/2$ שלם. נקבל כי במקרה זה

$$\text{ord}_{p_i} \left(n^{\nu(n)/2} \right) = \frac{\nu(n) \cdot \text{ord}_{p_i}(n)}{2}$$

ולכן גם במקרה זה די להוכיח כי

$$\text{ord}_{p_i} \left(\prod_{d|n} d \right) = \frac{\nu(n) \cdot \text{ord}_{p_i}(n)}{2}$$

נקבע $i \in [k]$ מתקיים

$$\text{ord}_{p_i} \left(\prod_{d|n} d \right) = \sum_{d|n} \text{ord}_{p_i}(d)$$

לכל $r \in \{0, \dots, r_i\}$ נסמן

$$A_r = \left\{ d \mid \begin{matrix} d|n \\ \text{ord}_{p_i}(d)=r \end{matrix} \right\}$$

ואז

$$\{d \mid d|n\} = \bigcup_{r=0}^{r_i} A_r$$

כל הקבוצות A_r מאותו גודל, כי עבור בחירת החזקה עבור p_i יש אותו מספר דרכים לבחור את שאר החזקות. מתקיים גם $|\bigcup_{r=0}^{r_i} A_r| = \nu(n)$ ולכן

$$|A_r| = \frac{\nu(n)}{r_i + 1}$$

לכל $r \in \{0, \dots, r_i\}$ נקבל

$$\begin{aligned} \sum_{d|n} \text{ord}_{p_i}(d) &= \sum_{r \in \{0, \dots, r_i\}} \sum_{d \in A_r} r \\ &= \sum_{r \in \{0, \dots, r_i\}} |A_r| r \\ &= \frac{\nu(n)}{r_i + 1} \cdot \sum_{r \in \{0, \dots, r_i\}} r \\ &= \frac{\nu(n)}{r_i + 1} \cdot \frac{r_i(r_i + 1)}{2} \\ &= \frac{\nu(n) r_i}{2} \\ &= \frac{\nu(n) \text{ord}_{p_i}(n)}{2} \end{aligned}$$

כנדרש.

תרגיל 2.3 (פרק 3, תרגיל 1). הראו שיש אינסוף ראשוניים p עבורם $p \equiv 5 \pmod{6}$.

פתרון. נניח בדרך השלילה שיש מספר סופי של ראשוניים p_1, \dots, p_ℓ עבורם $p_i \equiv 5 \pmod{6}$. אם ℓ אי-זוגי, נגדיר $m = \prod_{i \in [\ell]} p_i + 6$ ואז

$$m \equiv (-1)^\ell \equiv -1 \pmod{6}$$

וזה מספר שזר לכל p_i . אבל, $ab \equiv -1 \pmod{6}$ גורר שלפחות אחד מבין a, b שווה $-1 \pmod{6}$. מפריקות יחידה, נקבל כי m חייב להתחלק בראשוני ששווה $-1 \pmod{6}$, בסתירה לכך שהוא לא מתחלק באף p_i . אם ℓ זוגי, נגדיר במקום זאת $m = 5 \prod_{i \in [\ell]} p_i + 6$ ונחזור למקרה הקודם.

תרגיל 2.4 (פרק 3, תרגיל 6). יהי $n > 0$. קבוצת מספרים $\{a_1, \dots, a_{\varphi(n)}\}$ נקראת מערכת שאריות מצומצמת מודולו n אם $\gcd(a_i, n) = 1$ לכל $i \in [\varphi(n)]$ וגם $a_i \not\equiv a_j \pmod{n}$ כאשר $i \neq j$. תהי $R := \{a_1, \dots, a_{\varphi(n)}\}$ מערכת שאריות מצומצמת מודולו n והי $a \in \mathbb{Z}$ עבורו $\gcd(a, n) = 1$. הראו כי $aR := \{aa_1, \dots, aa_{\varphi(n)}\}$ מערכת שאריות מצומצמת מודולו n .

פתרון. ראשית, נשים לב כי לכל $i \in [\varphi(n)]$ מתקיים $\gcd(aa_i, n) = 1$ כי a, a_i שניהם זרים ל- n . נסמן ב- $G := (\mathbb{Z}/n\mathbb{Z})^\times$ את קבוצת השאריות מודולו n שזרות ל- n , ונשים לב לניזכר שקבוצה זאת היא חבורה ביחס לכפל. אכן, עבור $x \in G$ כיוון שמתקיים $\gcd(x, n) = 1$ קיימים $\alpha, \beta \in \mathbb{Z}$ עבורם $\alpha x + \beta n = 1$ ואז $\alpha x \equiv 1 \pmod{n}$, כלומר $\alpha \equiv x^{-1} \pmod{n}$. בפרט, קיים איבר הופכי ל- a מודולו n , ואז

$$\begin{aligned} \bar{a}^{-1} \overline{aa_1}, \dots, \bar{a}^{-1} \overline{aa_{\varphi(n)}} &= \bar{a}^{-1} \bar{a} \bar{a}_1, \dots, \bar{a}^{-1} \bar{a} \bar{a}_{\varphi(n)} \\ &= \bar{a}_1, \dots, \bar{a}_{\varphi(n)}. \end{aligned}$$

לכן ההעתקה

$$\begin{aligned} G &\rightarrow G \\ x &\mapsto \bar{a}x \end{aligned}$$

הינה הפיכה, ולכן פרמוטציה. לכן האיברים $\bar{a}\bar{a}_1, \dots, \bar{a}\bar{a}_{\varphi(n)}$ כולם שונים, כנדרש.

פרק 3

תרגול 5 - עוד חשבון מודולרי

תרגיל 3.1 (פרק 3, תרגיל 7). היעזרו בתרגיל הקודם כדי להוכיח את משפט אוילר, $a^{\varphi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$ כאשר $(a, n) = 1$.

פתרון. יהיו $a \in \mathbb{Z}, n \in \mathbb{N}_+$ עבורם $\gcd(a, n) = 1$. תהי \bar{a} השארית של a מודולו n . ראינו כי $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z})^\times$ חבורה כפלית מסדר $\varphi(n)$, והחזקה של איבר בסדר של החבורה תמיד שווה ליחידה, לכן $a^{\varphi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$, כנדרש.

תרגיל 3.2 (פרק 3, תרגיל 9). הראו כי $(p-1)! \equiv -1 \pmod{p}$ לכל $p \in \mathbb{N}_+$ ראשוני.

פתרון. אם $p = 2$, הטענה ברורה. לכן נניח $p \neq 2$. הביטוי $(p-1)!$ הוא מכפלת כל האיברים השונים מאפס מודולו p , כלומר איברי $\mathbb{Z}/p\mathbb{Z}$. כל איבר במכפלה יצתמצם עם ההופכי שלו, אלא אם הוא ההופכי של עצמו. האיברים $a \in \mathbb{Z}/p\mathbb{Z}$ עבורם $a = a^{-1}$ הם $a^2 = 1$. אלו שורשי הפולינום $x^2 - 1$, וכיוון ש- $\mathbb{Z}/p\mathbb{Z}$ שדה, יש לפולינום הזה בדיוק שני שורשים ± 1 . נקבל כי $(p-1)! = -1$.

תרגיל 3.3 (פרק 3, תרגיל 10). יהי $n \in \mathbb{N}_+$ שאינו ראשוני. הראו כי

$$(n-1)! \equiv 0 \pmod{n}$$

חוץ מכאשר $n = 4$.

פתרון. נניח ראשית כי $n = 4$. אז $(n-1)! = 3! = 6 \equiv 2 \pmod{4}$. נניח כעת כי $n \neq 4$. ניתן לכתוב $n = ab$ עבור $a, b \in \{2, \dots, n-1\}$. אם $a \neq b$ נקבל כי a, b שניהם מופיעים כגורמים במכפלה $(n-1)!$, ולכן $(n-1)! \equiv 0 \pmod{n}$. אחרת, $n = p^2$ עבור p ראשוני שונה מ-2. נקבל כי $(n-1)! \equiv 0 \pmod{n}$ ולכן $(n-1)! \equiv 0 \pmod{n}$, כנדרש.

תרגיל 3.4 (פרק 3, תרגיל 11). תהי $a_1, \dots, a_{\varphi(n)}$ מערכת שאריות מצומצמת מודולו n ויהי N מספר הפתרונות למשוואה $x^2 \equiv 1 \pmod{n}$. הראו כי

$$a_1 \cdot \dots \cdot a_{\varphi(n)} \equiv (-1)^{N/2} \pmod{n}$$

פתרון. ראשית, נשים לב כי N אכן זוגי כי אם $a^2 \equiv 1 \pmod{n}$ גם $(-a)^2 \equiv 1 \pmod{n}$, ואם $a \equiv -a \pmod{n}$ אז $2a \equiv 0 \pmod{n}$ כלומר a לא הפיך ב- $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$, בסתירה. כעת, במכפלה

$$\overline{a_1 \cdot \dots \cdot a_{\varphi(n)}}$$

מופיעים איברים וההופכיים שלהם, כאשר ב- N מהאיברים המספר שווה להופכי של עצמו. נניח בלי הגבלת הכלליות שאיברים אלו הם a_1, \dots, a_N ונקבל כי

$$a_1 \cdot \dots \cdot a_{\varphi(n)} \equiv a_1 \cdot \dots \cdot a_N \pmod{n}$$

כאשר $a_i^2 = a_i$ לכל $i \in [N]$. ולכן בביטוי $a_1 \cdot \dots \cdot a_N$ מופיעות $N/2$ כפולות של איבר והנגדי שלו. עבור x כזה מתקיים $x(-x) = -x^2 = -1$.

$$a_1 \cdot \dots \cdot a_N \equiv (-1)^{N/2} \pmod{n}$$

כנדרש.